

ΣΟΛΩΝ ΚΑΙ ΑΛΚΑΙΟΣ: ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Αγγελική Χρονοπούλου, δ.φ., Σχολική Σύμβουλος φιλολόγων

Η σχέση της ποίησης με την πολιτική «φθάνει από πολύ μακριά και τραβά πολύ μακριά» (για να δανειστώ ένα στίχο του Γιάννη Ρίτσου από ένα πολιτικό του ποίημα), έρχεται από τα βάθη του χρόνου. Οι δύο έννοιες, οι δύο δραστηριότητες τέμνονται, διασταυρώνονται, έχουν χώρο κοινό, μεγαλύτερο ή μικρότερο ανάλογα με την εποχή, αλληλεπιδρούν. Και οι δυο αποτελούν συμβολικές εκφράσεις στη δημόσια σφαίρα.

Η εποχή που εξετάζουμε πάντως είναι θεμελιακή γι' αυτή τη σχέση, υπό την έννοια ότι γίνεται απολύτως άμεση, καθώς άλλωστε η αρχαϊκή ποίηση συνδέεται με την πρακτική ζωή και αποτυπώνει τις προσωπικές εμπειρίες των ποιητών. Τώρα εμφανίζονται ουσιαστικά τα πρώτα ποιήματα που μιλούν για την τρέχουσα πολιτική κατάσταση που βιώνουν οι ποιητές, ως ποιητικά και πολιτικά υποκείμενα, ποιήματα με τα οποία όχι απλώς εκφράζουν ιδέες και συναισθήματα, αλλά επιδιώκουν και να παρέμβουν στη δημόσια ζωή. Πρόκειται για την πρώτη φορά που η ποίηση, η τέχνη γίνεται όπλο πολιτικό, όπλο επιρροής. Σε μια εποχή προφορικού κατά βάση πολιτισμού η πειθώ περνά μέσα από το ρυθμικό λόγο, το τραγούδι ή τη μελωδική απαγγελία στην αγορά και στα συμπόσια. Η ποίηση έχει τη δύναμη να επιτελεί επικοινωνιακή και πολιτική λειτουργία. Η εποχή της ρητορικής θα έρθει αργότερα.

Εδώ θα ασχοληθούμε ακριβώς με ποιήματα που δημιουργήθηκαν αντανακλώντας συγκεκριμένες πολιτικές συνθήκες, εντός των οποίων εντάσσονται και με τον τρόπο τους τις υπηρετούν από τη μία ή την άλλη πλευρά. Επίσης ποιήματα που δημιουργήθηκαν από ποιητές που αναμείχθηκαν ενεργά στην πολιτική του καιρού τους, εν προκειμένω τον Σόλωνα και τον Αλκαίο. Το νήμα που τους δένει είναι η άμεση εμπλοκή τους στα πολιτικά πράγματα και η άμεση αντανάκλαση αυτού στην ποίησή τους. Είναι δύο κατεξοχήν πολιτικοί ποιητές της αρχαϊκής εποχής. Έχουν μεταξύ τους, παρά τη διαφορά των μεγεθών, ερεθιστικές συγγένειες, τουλάχιστον ως προς την (πολιτική) θεματική και την κοινωνική συνθήκη, όσο και θεαματικές (συγκρουσιακές) διαφορές ως προς την τελική στάση και την ιδεολογία.

Ο Σόλωνας, που είναι η πρώτη λογοτεχνική φωνή της Αττικής, γίνεται και ο πρώτος που χρησιμοποιεί την ποίηση ως όργανο πολιτικής σκέψης, σε μια εποχή (στο τέλος του 7^{ου} και στην αυγή του 6^{ου} αι.), όπου οι κοινωνικές συγκρούσεις στην Αθήνα κορυφώνονταν. Η αυθαιρεσία των γαιοκτημόνων είχε οδηγήσει πολλούς φτωχούς πολίτες να καταστούν δούλοι ή να χάσουν τη γη τους εξαιτίας των χρεών. Αυτή ακριβώς η κατάσταση ήταν η προϋπόθεση όχι μόνο για την ενεργό εμπλοκή του Σόλωνα στην πολιτική αλλά και για την εκδήλωση της ποίησής του. Με μια έννοια, η ποίησή του ήταν ο τρόπος εμφάνισής του στην πολιτική. Σε κάθε περίπτωση πρόκειται για τον πρώτο ηγέτη που μιλά για το έργο του.

Το ποίημα του Σόλωνα γνωστό ως «Ευνομία» (4W) απηχεί αυτήν την πολιτική κρίση. Είναι μάλιστα το πρώτο ποίημα (γενικά) που μιλά για κοινωνικά προβλήματα. Έχει ξεκάθαρη δομή και ανάπτυξη (πολιτικής) σκέψης: ποια είναι η παρούσα κατάσταση, πού οφείλεται, ποιοι είναι οι κίνδυνοι, ποια είναι η λύση. Σ' αυτό το ποίημα, όπου ο

Σόλων εκφράζει τις πολιτικές του ιδέες¹, μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής αξιοσημείωτα:

Ο Σόλωνας προσπαθεί να πείσει τους συμπολίτες του να αποφύγουν τον εμφύλιο πόλεμο, που θεωρεί ότι βρίσκεται προ των πυλών, και τον οποίον εκτιμά ως μέγιστο κακό. Παρομοιάζει την κατάσταση με μολυσματική ασθένεια («*τοῦτ' ἤδη πάση πόλει ἔρχεται ἔλκος ἄφυκτον*»: «αναπόφευκτη πληγή»). Η παρομοίωση είναι ενδεικτική των πολιτικών του αντιλήψεων: πιστεύει δηλαδή ότι ο εμφύλιος καταστρέφει αθώους και ενόχους αδιακρίτως, κανείς δεν μπορεί να γλιτώσει από τις παρενέργειές του: («*έτσι το δημόσιο κακό έρχεται στο σπίτι καθενός και οι αυλόπορτες δεν μπορούν να το κρατήσουν μακριά και πηδά πάνω απ' τον περίβολο, ακόμη κι αν προσπαθεί κάποιος να κρυφτεί στην πιο απόκρυφη γωνιά του δωματίου*»: *οὕτω δημόσιον κακὸν ἔρχεται οἴκαδ' ἐκάστῳ/ αὖλαιοι δ' ἐτ' ἔχειν οὐκ ἐθέλουσι θύραι,/ ὑψηλὸν δ' ὑπὲρ ἔρκος ὑπέρθορεν, εὖρε δὲ πάντως,/ εἰ καὶ τις φεύγων ἐν μυχῷ ἢ θαλάμῳ*). Εξαιρετική και η παρομοίωση με τις *αὐλεις θύρες* και την αδυναμία τους να συγκρατήσουν το κακό, κυρίως για την αντίληψη ότι το δημόσιο, το γενικό κακό, το κακό που αφορά την κοινότητα, δεν μπορεί να το αποφύγει κανείς, αφορά όλα τα άτομα ξεχωριστά: για να είναι τα άτομα, οι πολίτες ασφαλείς, πρέπει να είναι ασφαλής η πολιτεία, το όλον. Πίσω από τον εμφύλιο, ως κύρια αιτία της αστάθειας, του κλονισμού, βλέπει το γεγονός ότι πολλοί πολίτες οδηγούνται σε «*δουλοσύνη*». Ωστόσο, δεν περιγράφει κάποια εξέγερση των κατώτερων τάξεων απέναντι στους αριστοκράτες και τους κατόχους του πλούτου. Αντίθετα, η προσπάθεια αποφυγής του εμφυλίου είναι και προσπάθεια αποφυγής μιας επανάστασης των αδικουμένων. Εδώ προκύπτει και η μεσότητά του, το γεγονός ότι σκόπευε να κρατήσει και κράτησε τελικά ίσες αποστάσεις από τις δυο μερίδες, όπως κι ο ίδιος τονίζει και αλλού.

Ο Σόλωνας αποδίδει ευθύνες για την πολιτική κρίση και τον κίνδυνο της κοινωνικής διάλυσης κυρίως στην απληστία των πλουσίων (και στον άδικο νου των ηγετών του δήμου). Αναπτύσσεται το θέμα της ύβρης και του κόρου, που αποκτούν κοινωνικό και πολιτικό περιεχόμενο. Η επικείμενη καταστροφή αποδίδεται στους ανθρώπους και όχι στους θεούς – διακρίνει την ανθρώπινη υπευθυνότητα. («*Η πόλη μας δε θα χαθεί σύμφωνα με τη θέληση του Δία ... οι ίδιοι οι πολίτες όμως θέλουν να καταστρέψουν τη μεγάλη πόλη με την αφροσύνη τους*»: *Ἡμετέρα δὲ πόλις κατὰ μὲν Διὸς οὐποτ' ὀλεῖται/ αὐτοὶ δὲ φθείρειν μεγάλην πόλιν ἀφροδίησιν/ ἄστοι βούλονται*). Δεν πρόκειται απλώς για ευσέβεια. Πρόκειται για πολιτική σύλληψη και ικανότητα να εντοπίζει τις αιτίες μιας τέτοιας κατάστασης εντός των πλαισίων της κοινωνικής

¹ Δεν υπεισέρχομαι στη συζήτηση αν το ποίημα είναι ποίημα πολιτικής θεωρίας ή πολιτικής πρακτικής (το δεύτερο ισχυρίζεται ο Περυσινάκης: *Αρχαϊκή λυρική ποίηση*, εκδ. Παπαδήμα, 2012, σ. 311-317, όπου εξετάζει αναλυτικά τις διάφορες απόψεις, εκτιμώντας τελικά ότι ο Σόλωνας προτείνει συγκεκριμένες λύσεις σε συγκεκριμένα προβλήματα) ούτε στο αν ο Σόλωνας έχει όντως κοσμοθεωρία (το αντίθετο ισχυρίζεται ο Frankel: *Early Greek poetry and Philosophy*, εκδ. Blackwell – Oxford 1975, σ. 236-7, που, αναφερόμενος κυρίως στο ποίημα προς τις Μούσες 13W, παρατηρεί ότι δε λείπουν οι αντιφάσεις και οι ατέλειες από τη σκέψη του Σόλωνα, πράγμα που το αποδίδει στο γεγονός ότι ο Σόλων δεν είναι κάτοχος ή δημιουργός μιας συνολικής θεωρίας, δεν είναι φιλόσοφος. Κατά τη γνώμη του, «δεν είναι ούτε αληθινός ποιητής, αφού δεν δημιούργησε ένα νέο κόσμο σκέψης και μορφής, αλλά μέσω τόσο των γραπτών του όσο και των έργων του έπαιξε έναν ξεχωριστό ρόλο στη βελτίωση του υπάρχοντος κόσμου»). Από την άλλη, ο Καζάζης (*Λυρική ποίηση: Ο αρχαϊκός λυρισμός ως μουσική παιδεία*, τ. Α', εκδ. Βάνιας, 2000, σ. 45-57) εύστοχα επισημαίνει ότι ο Σόλων είναι ο θεμελιωτής της ιδεολογίας της αττικής τραγωδίας, και ιδίως του Αισχύλου, καθώς καθιερώνει στα ποιήματά του τις έννοιες της δίκης, της ύβρης, της τίσης, της μοίρας και της άτης.

πραγματικότητας. Μ' αυτόν τον τρόπο οριοθετεί το πεδίο της πολιτικής ως εκείνον ακριβώς το χώρο της ανθρώπινης δραστηριότητας όπου οι άνθρωποι είναι οι μόνοι υπεύθυνοι για την τύχη τους. Κατ' αναλογία, η λύση δεν βρίσκεται στα χέρια των θεών αλλά στα χέρια της ίδιας της κοινότητας.

Ο Σόλωνας είναι αισιόδοξος, εφόσον α) πιστεύει πως οι ένοχοι θα τιμωρηθούν («Η Δίκη ... με την πάροδο του χρόνου θα έλθει οπωσδήποτε για να τιμωρήσει»: *τῷ δὲ χρόνῳ πάντως ἥλθ' ἀποτετισομένη*), μια δίκη που μοιάζει ίσως να είναι περισσότερο πολιτική παρά ηθική και πάντως εκφράζει μια εσωτερική δικαιοσύνη των πραγμάτων, της αλυσίδας των γεγονότων, την αναπόφευκτη πορεία αιτίου – αιτιατού, β) εξεικονίζει τη θετική διέξοδο, δηλαδή την «Ευνομία», την οποία περιγράφει ως ευταξία που κομίζει ειρήνη και αρμονία στην πόλη, σε αντίθεση με τη δυσνομία, που φέρει το απόλυτο χάος. Η Ευνομία είναι ένα ιδανικό, είναι ένα είδος υπόσχεσης, είναι ο σκοπός της πολιτικής του σκέψης, είναι ένα όραμα για το μέλλον όχι νοσταλγία για το παρελθόν². (Ετσι, ο Σόλων χρησιμοποιεί παραδοσιακές φόρμες με νέο περιεχόμενο, πολιτικό και μετασχηματιστικό.³)

Ο Σόλων απευθύνει τους στίχους του σε ολόκληρο το σώμα των συμπολιτών του, ενώ χρησιμοποιεί και τους όρους «δήμος», «δημόσιος», «πολλοί» (στ. 7 *δήμου*, 12 *δημοσίων*, 20 *πολλῶν*, 23 *δήμῳ*, 24 *πολλοί*, 26 *δημόσιον*)⁴. Το ακροατήριό του είναι οι Αθηναίοι στην αγορά (στ.30: «αυτά με παρακινεί η ψυχή μου να διδάξω στους Αθηναίους»: *ταῦτα διδάξαι θυμὸς Ἀθηναίους με κελεύει*).⁵ Επιλέγοντας να μεταφέρει το μήνυμά του μέσα από το όχημα της ποίησης, οι στίχοι του γίνονται το υποκατάστατο ενός ρητορικού λόγου (θα λέγαμε εκ των υστέρων), αφού σκοπός του είναι να πείσει τους συμπολίτες του, αποκρούοντας μάλιστα ως «ρητορικούς» αντιπάλους τον πλούτο και την αδικία, που φαίνεται πως έχουν πείσει τους συμπολίτες του πριν απ' αυτόν (ο όρος «πειθόμεναι» υπάρχει δύο φορές στο ποίημα: στ. 6 *«χρήμασι πειθόμενοι»*, στ. 11 *«ἀδίκους ἔργμασι*

² Ακόμη κι αν δεν είναι ο νόμος το δεύτερο συνθετικό της λέξης, αλλά η νομή ή κάποιο παράγωγο του νέμου (καλή διανομή) (βλ. Περυσινάκης, ό.π. σ. 307-8), η ουσία παραμένει ως μια (πολιτική) κατάσταση δικαιοσύνης.

³ Η Ευνομία και η Δυσνομία, αλλά και η Δίκη, συναντώνται στον Ησίοδο, αλλά μέσα σ' ένα θεολογικό πλαίσιο. Στη Θεογονία η Ευνομία είναι αδελφή της Δίκης και κόρη του Δία και της Θέτιδας, ενώ η Δυσνομία μια από τα εγγόνια της Νύχτας. Στον Σόλωνα, αντίθετα βγαίνουν έξω από το θεολογικό πλαίσιο και εμφανίζονται πιο άμεσα οι αντιθετικές δυνάμεις τους. Σύμφωνα με την Blaise ("Poetics and Politics: Tradition re-worked in Solon's Eunomia" στο *Solon of Athens : New historical and philosophical approaches*, ed. Blok & Lardinois, Brill Leiden Boston, 2006, σ. 120), οι έννοιες της δίκης και της ευνομίας, απομακρυσμένες από τη θεολογική μυθολογία του Ησιόδου, δεν συγχέονται, αφού η πρώτη αναφέρεται σε αναπόφευκτη τιμωρία, την οποίαν η ευνομία προλαβαίνει. Ο Lesky (*Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, εκδ. Κυριακίδη, 1981, σ. 197) αναφέρει ότι στον Ησίοδο η ευτυχία και η καταστροφή έρχονται απ' έξω.

⁴ Η λ. *δημόσιος* για πρώτη φορά εμφανίζεται εδώ, όπως επισημαίνει ο Περυσινάκης (ό.π. σ. 293). Η παρουσία πάντως αυτών των όρων αποτελεί ένδειξη ότι προβάλλει μια νέα εποχή ως προς το ρόλο του δήμου, ανεξάρτητα από τη συγκεκριμένη σημασία του όρου κατά την εποχή (ίσως σημαίνει απλώς το σύνολο των πολιτών.).

⁵ Στο ποίημα προς τις Μούσες (13W) επίσης καταλογογραφείται τρόπον τινά το ακροατήριό του Σόλωνα (ναυτικοί, έμποροι, γαιοκτήμονες, τεχνίτες, ποιητές, μάντεις, γιατροί), που πράγματι συνιστούν εν πολλοίς το σύνολο των πολιτών. Η αναφορά βέβαια σ' αυτήν την περίπτωση γίνεται για να δηλωθεί η κοινή ανθρώπινη κατάσταση της αβεβαιότητας, ωστόσο ταυτόχρονα μοιάζει σαν αναγνώριση του ακροατηρίου του από τον δημιουργό, αφού όλοι αυτοί επιβεβαιώνουν την αλήθεια των λεγομένων επειδή τα ακούν, όπως επισημαίνει και ο R. Martin ("Solon on no man's land" στο *Solon of Athens* ό.π., σ. 161.

πειθόμενοι»). Όπως και ο τυπικός συμβουλευτικός ρητορικός λόγος απευθύνεται στο παρόν και το μέλλον. Χρησιμοποιεί μάλιστα πολλά από τα μέσα που μεταγενέστερα θα καταγραφούν ως στρατηγικές της ρητορικής⁶, όπως τη διαίρεση και τη ρητορική συσσώρευση (το συντιθέναι και ἐποικοδομείν: τα πράγματα όταν αναλυθούν στα μέρη τους μοιάζουν περισσότερα, όπως εδώ την ανάλυση των καλών της ευνομίας, 11 τον αριθμό⁷), την αντίθεση (αντίθεση ευνομίας – δυσνομίας), καθώς και τη χρήση προσωποποιήσεων, αναλογιών και μεταφορών, που καθιστούν ηδύ και σαφές το ξενικόν, κατά τον Αριστοτέλη, και φέρουν μιαν εγγενή πειθώ, αφού οι άνθρωποι ανάγουν όσα ακούν στην εμπειρία τους.⁸

Η ποιητική ρητορική του Σόλωνα υπήρξε πράγματι πολιτικά πειστική, αφού οι πολίτες, πλούσιοι και φτωχοί, τον εμπιστεύτηκαν και του ανέθεσαν την απόλυτη δύναμη για μεταρρυθμίσεις, αναδεικνύοντάς τον από κοινού διαλλακτή και νομοθέτη.⁹ Αν μάλιστα σκεφτούμε ότι η αξιοπρόσεχτη αυτή συναίνεση συνέβη σε ακραία οξυμμένες συνθήκες, μπορούμε βάσιμα να υποθέσουμε ότι αυτό οφείλεται στη δημόσια ποιητική / πολιτική παρέμβαση του Σόλωνα,¹⁰ στη δύναμη του ρυθμικού λόγου, όπως άλλωστε συνέβη και με την ανάλογη (μέσω ελεγείας) προσπάθειά του να ξεσηκώσει τους συμπολίτες του για την ανάκτηση της Σαλαμίνας¹¹ (όπου μάλιστα με πλήρη συνείδηση

⁶ Το θέμα των ρητορικών στρατηγικών στην ποίηση του Σόλωνα αναπτύσσει ιδιαίτερα η Noussia ("Strategies of persuasion in Solon's elegies" στο *Solon of Athens*, ό.π., σ. 134-156).

⁷ Βλ. στ. 32-39: «Η ευνομία τα κάνει όλα σύμφωνα με την τάξη και την αρμονία και συχνά στους άδικους περνά αλυσίδες· λειαίνει τα τραχιά, σταματά την υπερβολή, αμαυρώνει την ύβρη, μαράνι τα άνθη της θεϊκής τύφλωσης, ισιώνει τις άδικες αποφάσεις, καταπραΰνει τα έργα της αλαζονείας, σταματά τα αποτελέσματα της διαφωνίας, σταματά την οργή της οδυνηρής έριδας, και κάτω από την καθοδήγησή της όλα είναι τέλεια και συνετά ανάμεσα στους ανθρώπους.»: *Εὐνομίη δ' εὖκοσμα καὶ ἄρτια πάντ' ἀποφαίνει/ καὶ θαμὰ τοῖς ἀδικοῖς ἀμφιτίθησι πέδας/ τραχέα λειαίνει, παύει κόρον, ὕβριν ἁμαυροῖ, / αὐαίνει δ' ἄτης ἄνθεα φνόμενα, / εὐθύνει δὲ δίκας σκολιάς, ὑπερήφανά τ' ἔργα/ πραΰνει παύει δ' ἔργα διχοστασίης, / παύει δ' ἄργαλέης ἔριδος χόλον, ἔστι δ' ὑπ' αὐτῆς/ πάντα κατ' ἀνθρώπους ἄρτια καὶ πινυτά.)*

⁸ Η χρήση της μεταφοράς αναφέρεται και ως χαρακτηριστικό της πειθούς των φυλών σε πρώιμο πολιτισμό, όπως καταγράφει ο Martin (ό.π., σ. 157-172), βασιζόμενος και στη μελέτη του Sir Francis Younghusband ("Culture as the Bond of Empire", 1920), όπου σημειώνεται επίσης η σημασία και ο ισχυρός ρόλος της ποίησης στην κινητοποίηση και συγκίνηση του πλήθους. Ο ίδιος ο Martin υποστηρίζει ότι ακριβώς η χρήση των μεταφορών πιστοποιεί ότι ο πολιτικός Σόλων ταυτίζεται με τον ποιητή Σόλωνα, αφού αυτές συγκροτούν μια πολιτική περσόνα, που συγκρούεται με το παρελθόν. Ακόμη επισημαίνει την ικανότητα του Σόλωνα να δημιουργεί ισχυρές εικόνες στο μυαλό των ακροατών, που είναι στην πραγματικότητα συμπυκνωμένα επιχειρήματα, πολλά από τα οποία απευθύνονται και στο συναίσθημα (ό.π., σ. 163).

⁹ Πλούταρχος, Σόλων (14.2): «δεξαμένων προθύμως αὐτὸν ὥς μὲν εὖπορον τῶν πλουσίων ὥς δὲ χρηστὸν τῶν πενήτων».

¹⁰ Κατά τον Κυρτάτα (*Μαθήματα από την αθηναϊκή δημοκρατία*, εκδ. του Εικοστού Πρώτου, 2014, σ. 13-30), αυτό συνέβη επειδή οι Αθηναίοι αντιμετώπιζαν εξωτερικούς εχθρούς, πράγμα που απαιτούσε συσπείρωση.

¹¹ Η ελεγεία «Σαλαμὶς» (1-3W) (σώζονται 8 στίχοι, 2 δίστιχα – και το εναρκτήριο τετράστιχο από τους συνολικά 100, κατά τον Πλούταρχο: Σόλων 8.3) είναι ακόμα δείγμα του πατριωτισμού του Σόλωνα και της αθηνο-κεντρικής οπτικής του. Οι Αθηναίοι, κουρασμένοι από τον πόλεμο με τα Μέγαρα για την κυριαρχία επί της Σαλαμίνας, απαγόρευσαν επί ποινή θανάτου οποιαδήποτε αναθέρμανση του ζητήματος. Παρά ταύτα, ο Σόλωνας, σύμφωνα με τον Πλούταρχο (Σόλων, 8.2), υποκρίθηκε ότι ήταν τρελός και πήγε στην Αγορά, μ' ένα «πιλίδιον» στο κεφάλι, στάθηκε στη θέση του κήρυκα, απ' όπου απήγγειλε το εν λόγω ποίημα, με σκοπό να παροτρύνει τους συμπολίτες του να ξαναπολεμήσουν. Μάλιστα ο πρώτος στίχος επιβεβαιώνει το στρατήγημα, («ήρθα ο ίδιος κήρυκας από την ποθητή Σαλαμίνα»: *αὐτὸς κῆρυξ ἦλθον ἀφ' ἡμερτῆς Σαλαμῖνος*), με τον οποίον υπονοείται ότι είναι απεσταλμένος των Σαλαμινίων. Και μόνο το γεγονός ότι αυτό καταγράφεται από τον Πλούταρχο δείχνει

δηλώνει ότι θα χρησιμοποιήσει το στόλισμα των στίχων αντί του λόγου: *κόσμον ἐπέων ὠδὴν ἀντ' ἀγορῆς θέμενος*), αποτέλεσμα που του αποδίδεται αποκλειστικά. Ο Σόλωνας από την πλευρά του, όχι μόνο στη διάρκεια της θητείας του αλλά και στη διάρκεια της ζωής του, προσπάθησε να θέσει τον εαυτό του υπεράνω των αντιπάλων και να σώσει την πόλη. Το υπόλοιπο της πολιτικής του ποίησης, όπου υπερασπίζεται τις πολιτικές του επιλογές, απηχεί αυτήν ακριβώς τη στάση, την αναγκαιότητα της μετριοπάθειας.¹²

Σε πολλά από τα σωζόμενα αποσπάσματα τονίζεται με αυτοσυνηδησία η αρχή της μεσότητας: «και τους δυο προστάτεψα με δυνατή ασπίδα» (*κρατερὸν σάκος*) λέει σε κάποιο ποίημα (απ.5W), όπου, όπως αναφέρει, δεν έδωσε περισσότερη από την αναγκαία δύναμη στο δήμο, αλλά και περιέσωσε τους πλούσιους από την επανάσταση. Αντίθετα, με την κρατερή του ασπίδα εμπόδισε τα αλληλοχτυπήματα και δεν επέτρεψε άδικη νίκη κανενός.¹³ Σε άλλο απόσπασμα δηλώνει ότι «σαν ανάμεσα σε δυο στρατεύματα στάθηκα στύλος» (*ὥσπερ ἐν μεταίχμῳ ὄρος κατέστην*, απ. 37W)¹⁴ και αλλού «γι' αυτό αντιτάχθηκα με σθένος σε όλους, κινήθηκα όπως ο λύκος μέσα σε αγέλη σκύλων» (*ὥς ἐν κυσὶν πολλῇσιν ἐστράφην λύκος*, απ.36W), μεταφορές που υποδηλώνουν τη δυσκολία της μέσης οδού, αν και, κατά τη γνώμη μου, είναι περισσότερο με αυτοπεποίθηση παρά με παράπονο που γράφονται αυτοί ο στίχοι, υπονοώντας όχι τις επιθέσεις που δέχθηκε αυτός αλλά τη μεσολάβησή του, ώστε να σταματήσουν οι αμοιβαίες επιθέσεις ανάμεσα στους αντιπάλους.

την άποψη των μεταγενέστερων για τη συμβολή του Σόλωνα στη ρητορική πειθώ, κι αυτό μέσω των στίχων του. Θα λέγαμε ότι στην περίπτωση του Σόλωνα έχουμε μια ποίηση τελεστική. Όπως το θέτει ο Martin (ό.π., σ. 168), ο Σόλωνας είναι ο ποιητής – αρχηγός, με πλήρη έλεγχο του μέσου του, του οποίου οι λέξεις λειτουργούν αποτελεσματικά, ώστε να συμβούν πράγματα.

¹² Ενδεικτικά η επιλογή της μέσης οδού φαίνεται στο απ. 6W: «ο δήμος θ' ακολουθούσε τους αρχηγούς του καλύτερα, αν μήτε του δοθεί πολλή ελευθερία μήτε υπόκειται σε εξαναγκασμό» (*δῆμος δ' ὦδε ἄριστα σὺν ἡγεμόνοισιν ἔποιτο, μήτ' ἀνεθείς μήτε βιαζόμενος*). Επίσης στο απ. 12W: «και η θάλασσα ταράσσεται από τους ανέμους, αν όμως κανείς δεν την κινεί είναι δικαιοτάτη» (*ἐξ ἀνέμων δὲ θάλασσα ταράσσεται ἥν δὲ τις αὐτὴν μὴ κινή πάντων ἐστὶ δικαιοτάτη*), όπου μοιάζει η κοινωνική αναταραχή να ταράσσει τον Σόλωνα, που ταυτίζει τη δικαιοσύνη με την ηρεμία (με την απόδοση στη θάλασσα ενός κοινωνικού όρου).

¹³ «Στο λαό έδωσα τόσα δικαιώματα όσα είναι αρκετά, χωρίς ούτε να αφαιρέσω ούτε να προσθέσω τιμή, αλλά για όσους είχαν δύναμη και ήταν θαυμαστοί για τον πλούτο τους και γι' αυτούς προνόησα να μην έχουν τίποτε το άδικο, ανάμεσά τους στάθηκα, κρατώντας ισχυρή ασπίδα και για τους δυο, και δεν επέτρεψα να υπερισχύσει με άδικο μέσα ούτε ο ένα ούτε ο άλλος» (*δῆμῳ γὰρ ἔδωκα τόσον γέρας ὅσον ἀπαρκεί/ τιμῆς οὐτ' ἀφελὼν ἐπορεζάμενος/ οἱ δ' εἶχον δύναναι καὶ χρήμασιν ἦσαν ἀγητοί,/ καὶ τοῖς ἐφρασάμην μηδὲν αἰεκέες ἔχειν .../ ἔστην δ' ἀμφιβαλὼν κρατερὸν σάκος ἀμφοτέροισι/ κακὸν δ' οὐκ εἶασ' οὐδετέρους ἀδίκως*). Στο εν λόγω απόσπασμα εμφανίζεται και μορφικά η προσπάθεια του Σόλωνα να τηρήσει ίσες αποστάσεις από τις δύο μερίδες: ένα δίστιχο για το δήμο, ένα για τους ευγενείς και ένα για τη θέση του να υπερασπιστεί τα συμφέροντα και των δύο.

¹⁴ Η λ. *μεταίχμιον* πρωτοχρησιμοποιείται εδώ. Σύμφωνα με τη Loraux (που καταχωρεί ο Martin, ό.π., σ. 165), τουλάχιστον στη χρήση της στο αττικό δράμα, η λέξη έχει τη σημασία όχι απλώς ενός ενδιάμεσου αλλά και επικίνδυνου χώρου ανάμεσα στις αιχμές των δοράτων των αντίπαλων στρατών. Σε κάθε περίπτωση η αναφορά σ' αυτόν τον χώρο, όπου στεκόταν ο Σόλωνας, συγκρατώντας την επιθετικότητα και των δύο πλευρών (ή ίσως δεχόμενος την επιθετικότητα και των δύο πλευρών) είναι χαρακτηριστική τόσο της αποφασιστικότητάς του όσο και της συμβολής του, όπως τουλάχιστον την αισθάνεται ο ίδιος.

Μ' έναν τρόπο ο Σόλωνας ήταν και με τις δυο παρατάξεις ενάντια στις δυο παρατάξεις. Μολονότι πήρε ριζικά μέτρα (π.χ. ακύρωση των χρεών και τη διά παντός κατάργηση του δανεισμού με υποθήκη την ελευθερία), δεν υπήρξε ούτε ο εκπρόσωπος του λαού ούτε ο ιδρυτής της δημοκρατίας. Τοποθετήθηκε μάλιστα ενάντια στην αναδιανομή της γης, ενώ επιδοκίμασε τον νόμιμα αποκτημένο πλούτο (13W στ. 9-10: *πλοῦτον ὃν μὲν δῶσι θεοί, παραγίγνεται ἀνδρὶ ἔμπεδος...*). Ωστόσο, η αποφυγή του εμφυλίου, που πράγματι κατάφερε, η συγκράτηση δηλαδή του πλήθους, οφείλεται ακριβώς στο γεγονός ότι τα μέτρα που πήρε ήταν όντως ριζοσπαστικά, ενεργητικά υπέρ των φτωχών – και μόνο παθητικά υπέρ των πλουσίων (όπως φαίνεται και στο απ. 5W). Το ότι η πολιτική του δράση υπήρξε ουσιαστικά εξίσου πειστική με την ποιητική του ρητορική αποδεικνύεται από το γεγονός ότι τα μέτρα του ουδέποτε αναιρέθηκαν και η συμβολή του αναγνωριζόταν σταθερά.

Ωστόσο, ο Σόλωνας αισθάνεται την ανάγκη να απαντήσει ποιητικά σε κατηγορίες ή παράπονα και των δύο πλευρών, που ασφαλώς υπήρξαν, καθώς και οι δυο θεώρησαν ότι πήραν λιγότερα απ' όσα ήθελαν (προς Φώκον, απ. 34: «γεμάτοι οργή εναντίον μου»: *νυν δε μοι χολούμενοι*), παρότι γνωρίζει ότι «στα μεγάλα έργα είναι δύσκολο να αρέσεις σε όλους» (*ἔργμασιν ἐν μεγάλοις πᾶσιν ἀδεῖν χαλεπόν*», απ. 7). Η πολιτική του παρέμβαση είναι πλέον ποιητική.

Σε ένα ποίημα (36W) επικαλείται τη μαρτυρία της Γης στο δικαστήριο του Χρόνου, που την απάλλαξε από τα βάρη, τους όρους. («Μάρτυρας αδιάψευστος στο δικαστήριο του Χρόνου η μεγάλη μητέρα των Ολυμπίων θεών, η σκοτεινή Γη· από πάνω της εγώ σήκωσα κάποτε τα σημάδια των συνόρων, που είχανε καρφωθεί παντού - τότε ήταν δούλη, τώρα ελεύθερη.»)¹⁵. Όσα εξήγγειλε στην Εunoμία εδώ τα παρουσιάζει ως υλοποιημένα. Κι εδώ μιλά για τη μέση οδό, για τη συγκράτηση των δύο πλευρών, για τη θέσπιση κοινών για όλους νόμων, ενώ χρησιμοποιεί έναν υποθετικό λόγο του μη πραγματικού «αν ήταν άλλος στη θέση μου», ουσιαστικά δικαιώνοντας την επιλογή των συμπολιτών του να ορίσουν αυτόν ως τον διαλλακτή («Αν όμως τη βουκέντρα είχε αδράξει κάποιος άλλος, άνδρας αστόχαστος και άπληστος, δεν θα μπορούσε να δαμάσει τον δήμο· γιατί αν εγώ έσπευδα να δεχθώ όσα ήθελαν τότε οι αντίπαλοι ... η πόλη ετούτη θα είχε θρηνήσει άντρες πολλούς.»)¹⁶). Θα μπορούσαμε να πούμε ότι αν η Εunoμία είναι ένα ποίημα σε αντικατάσταση ενός συμβουλευτικού λόγου, το συγκεκριμένο, όπως και άλλα απολογητικά, είναι ποίημα σε αντικατάσταση ενός δικανικού λόγου, που αναφέρεται στο παρελθόν με βασικό μάρτυρα την ελευθερωμένη Γη, της οποίας βέβαια προδικάζει ως αυτονόητη τη μαρτυρία.

Σε μια σειρά επίσης άλλων «απολογητικών» (ή απολογιστικών) αποσπασμάτων δικαιολογεί την απόφασή του να μην εκμεταλλευθεί την εξουσία που είχε και να μη

¹⁵ Στ. 3-7: «*συμμαρτυροίη ταῦτ' ἄν ἐν δίκῃ Χρόνου/ μήτηρ μεγίστη δαιμόνων Ὀλυμπίων/ ἄριστα, Γῇ μέλαινα, τῆς ἐγὼ ποτε/ ὅρους ἀνείλον πολλαχῇ πεπηγότας,/ πρόσθεν δουλεύουσα, νῦν ἐλευθέρη*». Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι το ποίημα αναφέρεται στη σεισάχθεια, ο Περυσινάκης (ό.π. σ. 394), ελλείψει συγκεκριμένων αναφορών σε νόμους, το θεωρεί όχι ως υπεράσπιση συγκεκριμένων πολιτικών επιλογών αλλά «ως χωριστή πορεία για τη δημιουργία ενός ενιαίου αρμονικού πολιτεύματος». Μοιάζει, λέει, με το «ευθύνας υπέχειν» των Αθηναίων αρχόντων (έκθεση πεπραγμένων).

¹⁶ Στ. 20-25: «*κέντρον δ' ἄλλος ὥς ἐγὼ λαβόν,/ κακοφραδῆς τε καὶ φιλοκτῆμων ἀνὴρ,/ οὐκ ἄν κατέσχε δῆμον εἰ ἤθελον/ ἃ τοῖς ἐναντίοισιν ἦνδανεν τότε,/ αὖτις δ' ἃ τοῖσιν οὔτεροι φρασαίτοιο,/ πολλῶν ἂν ἀνδρῶν ἥδ' ἐχινώθη πόλις*».

γίνει τύραννος¹⁷, «μονάρχης», όπως λέει, πράγμα που ενδεχομένως να ήταν το αναμενόμενο, συνδέοντας την τυραννία με τη βία και την πλεονεξία και εντέλει την αδικία (απ.32W: «δεν ακούμπησα την τυραννίδα ούτε τη σκληρή βία»: *τυραννίδος δὲ καὶ βίης ἀμειλίχου οὐ καθηψάμην*, απ.34 W: «οὔτε μου ἀρέσει να ενεργῶ με τη βία της τυραννίδας»: *οὐδέ μοι τυραννίδος ἀνδάνει βίη*, απ.33W: «γιατί αν αποκτούσα ἀφθονο πλούτο και κυβερνούσα ως τύραννος την Αθήνα για μια μόνο μέρα, αργότερα θα ἤθελα/ θα ἀξίζα να γδαρθῶ σαν ασκί και να κάνω τη γενιά μου να σβήσει»: *ἤθελον γὰρ κεν κρατήσας, πλοῦτον ἄφθονον λαβὼν, καὶ τυραννεύσας Ἀθηνέων, μοῦνον ἡμέρην μίαν, ἀσκὸς ὕστερον δεδάρθαι καπιτετρίφθαι γένος*), συμβάλλοντας μάλιστα στο να αποκτήσει η λέξη αρνητικό περιεχόμενο, που δεν είχε τότε.¹⁸

Με τα ποιήματα αυτά ο Σόλωνας προβάλλει ή υποβάλλει ένα νέο πρότυπο ατομικής ηθικής αλλά και πολιτικής στάσης, την αυτοσυγκράτηση, τη λειτουργία του ατόμου με όρους κοινότητας. Ταυτόχρονα, με όρους ρητορικής, θα λέγαμε ότι ο Σόλων προβάλλει το ήθος του λέγοντος στα ποιήματά του ως ανδρός ηθικού, τίμιου, που πείθει και εξαιτίας αυτού.

Η αντίθεσή του στην τυραννία, η ιδεολογική του αντίθεση στη διακυβέρνηση ενός μόνον ατόμου, περιγράφεται και σε δυο ποιήματα, στα οποία δεν εμπλέκει τον εαυτό του (απουσιάζει το ποιητικό εγώ, αλλά παρουσιάζεται η σκέψη του πολιτικού ηγέτη), το ένα προειδοποιητικό, το άλλο επιβεβαιωτικό (πιθανότατα αντίστοιχα πριν και μετά την τυραννία του Πεισίστρατου,¹⁹ που την πρόλαβε για περίπου δυο χρόνια πριν το θάνατό του) (απ.9W: «από το σύννεφο γίνεται το σφοδρό χιόνι και το χαλάζι κι από τη λαμπρή αστραπή γίνεται η βροντή, από τους ισχυρούς άντρες καταστρέφεται η πόλη κι από απειρία ο λαός συνήθως πέφτει στη δουλεία ενός τυράννου κι αυτόν που υψώθηκε πολύ δεν είναι εύκολο να τον γκρεμίσεις ὕστερα, αλλά πρέπει από πριν να προνοεί κανείς για όλα»²⁰, απ.11W: «αν πάθατε συμφορές εξαιτίας της ανανδρίας σας, μην τις αποδίδετε στους θεούς, γιατί εσείς οι ίδιοι τους κάνατε ισχυρούς, δίνοντάς τους στηρίγματα και εξαιτίας αυτού έχετε πέσει σε ταπεινωτική δουλεία»²¹), όπου επίσης διακρίνεται ξεκάθαρα η ανθρώπινη ευθύνη.

Ο Σόλωνας πράγματι δικαιώθηκε στο δικαστήριο του Χρόνου, τόσο στη διάρκεια της αρχαιότητας, όπου αναφερόταν συστηματικά ως ο ιδρυτής της δημοκρατίας, που δεν ήταν, αν και συνέβαλε ασφαλώς στα θεμέλιά της, όσο και σε μεταγενέστερα χρόνια

¹⁷ Ο Περυσινάκης (ο.π. σ. 379) θεωρεί ότι αυτή η επιλογή έχει τη σημασία της απόρριψης των ανταγωνιστικών αξιών προς όφελος των συνεργατικών.

¹⁸ Για το θεσμό της τυραννίας βλ. περισσότερα στα Andrews *Η τυραννία στην αρχαία Ελλάδα*, εκδ. Καρδαμίτσα, 1982 και Μοσσέ *Οι τύραννοι στην αρχαία Ελλάδα*, εκδ. το άστυ, 1989.

¹⁹ Αυτό ισχυρίζεται ο Campbell (*The golden lyre*, Duckworth, 1983, σ 96).

²⁰ «ἐκ νεφέλης πέλεται χιόνος μένος ἡδὲ χαλάζης, βροντὴ δ' ἐκ λαμπρῆς γίγνεται ἀστραπῆς ἀνδρῶν δ' ἐκ μεγάλων πόλεις ὀλλυται, ἐς δὲ μονάρχου δῆμος ἀνδρὶν δουλосύνην ἔπεσεν. Αἴην δ' ἐξάραντ' οὐ ράδιον ἐστὶ κατασχεῖν ὕστερον, ἀλλ' ἤδη χρὴ καλὰ πάντα νοεῖν». Ο νομοτελειακός χαρακτήρας των φυσικών φαινομένων εμφανίζεται τόσο στην περιοχή της ηθικής όσο και της πολιτικής (απ. 13W: «ὥστ' ἄνεμος νεφέλας αἶψα διεσκέδασεν/ ἥρινός ... τοιαύτη Ζηνός πέλεται τίσις»). Με τη χρήση μεταφορών και αναλογιών από τη φύση ο Σόλωνας δίνει στη δίκη «τη φυσικότητα και την οικουμενικότητα» των φυσικών στοιχείων» (Noussia, ό.π., σ. 144) και την αιτιοκρατία τους. Λειτουργεί ως εσωτερικός νόμος χωρίς την εμπλοκή των θεών, ως αποτέλεσμα αιτιών, χάνει τον υπερφυσικό χαρακτήρα της, πράγμα που ωστόσο δεν την καθιστά λιγότερο τρομακτική, αφού είναι εξίσου αναπόφευκτη (Blaise ό.π. σ. 118-119).

²¹ «εἰ δε πεπόνθατε λυγρὰ δι' ὑμετέρην κακότητα μὴ θεοῖσιν τούτων μοῖραν ἐπαμφέρετε, αὐτοὶ γὰρ τούτους ἠξήσατε ρύματα δόντες, καὶ διὰ ταῦτα κακὴν ἔσχετε δουλосύνην ... »

μέχρι τις μέρες μας, όπου η σεισάχθεια γίνεται σύγχρονο αίτημα, αφού ήταν αυτός που στην ουσία έθεσε και με την ποίησή του και με την πρακτική του την αντίληψη για την προτεραιότητα του πολίτη έναντι του ατόμου, την επικράτηση αξιών κοινότητας έναντι ατομικών αξιών.²²

Την ίδια ακριβώς εποχή, στο γύρισμα του 7^{ου} προς τον 6^ο αιώνα, στο κατώφλι του 6^{ου} αιώνα, η πολιτική κατάσταση στη Μυτιλήνη χαρακτηριζόταν από ισχυρές συγκρούσεις ανάμεσα στις αριστοκρατικές οικογένειες για τη διεκδίκηση της εξουσίας. Ασφαλώς υπήρχε η βασική κοινωνική αντίθεση ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς, ωστόσο αυτή συσκοτιζόταν από τις διαμάχες των οικογενειών και των αριστοκρατικών «εταιρειών», τα μέλη των οποίων δένονταν με όρκο. Ο Αλκαίος, ως μέλος μιας εξέχουσας οικογένειας του νησιού, ήταν ενεργά και μάλιστα παράφορα εμπλεγμένος στην πολιτική της εποχής, την οποίαν αποτυπώνει στα ποιήματά του. Και παρότι ως ιστορική πηγή είναι εξαιρετικά μεροληπτικός, τα ποιήματά του μας επιτρέπουν να ανασυστήσουμε κάποια ιστορικά γεγονότα σε γενικές γραμμές: Ο Πιττακός είχε συμμαχήσει με τα αδέρφια του Αλκαίου για να ανατρέψουν τον τύραννο Μέλαγχρο, που τον διαδέχθηκε ο Μυρσίλος, εναντίον του οποίου επίσης συνασπίστηκε με την οικογένεια του ποιητή και με τον ίδιον, ωστόσο αργότερα έσπασε τον όρκο του, μοιράστηκε την εξουσία με τον Μυρσίλο, ο Αλκαίος εξορίστηκε, και, τέλος, ο Πιττακός έγινε *αισυμνήτης*, εκλεγμένος από τους πολίτες. Όπως και ο Σόλωνας, είχε και αυτός συγκαταλεχθεί στους επτά σοφούς της αρχαιότητας. Και περίπου ανάλογα με τον Σόλωνα, παρέδωσε εθελούσια την εξουσία μετά από 10 χρόνια.

Η ποίηση του Αλκαίου καθρεφτίζει επίσης με τρόπο άμεσο τη ζωή του, που ήταν εν πολλοίς αφοσιωμένη στον πολιτικό του αγώνα και μέρος της δίνης των εσωτερικών ταραχών του νησιού. Ταυτόχρονα η ποιητική του δραστηριότητα δεν εκφράζει απλώς τα προσωπικά του αισθήματα, αλλά απευθύνεται στους συντρόφους του για να πείσει, να ξεσηκώσει, να συντηρήσει αισθήματα και πάθη.

Και ο Αλκαίος, όπως και ο Σόλωνας, μιλά για τον εμφύλιο πόλεμο και μάλιστα μοιάζει να αποζητά την αποφυγή του (απ.70: «τα ψυχοφθόρα μας μίση να πάψουμε και την εμφύλια έχθρα, που κάποιος θεός την ξεσήκωσε και το λαό μας τώρα τον σπρώχνει στην ήττα και στον Πιττακό χαρίζει επάρατη δόξα»: *χαλάσσομεν δὲ τὰς θυμοβόρω λύας/ ἐμφύλω τε μάχας, τὰν τις Ὀλυμπίων/ ἔνωρσε, δᾶμον μὲν εἰς ἀνάταν ἄγων/ Φιττάκωι δὲ δίδοις κῦδος ἐπήρατον*). Μοιάζει να επιζητεί την ησυχία. Όμως όχι. Ο Αλκαίος στην πραγματικότητα προσπαθεί να πείσει τους πολιτικούς του φίλους να εγκαταλείψουν τις μεταξύ τους έχθρες και να στραφούν κατά του Πιττακού.²³ Σε αντίθεση με τον Σόλωνα, δεν αντιμετωπίζει τον εμφύλιο ως καθολική καταστροφή,

²² Δεν είναι τυχαίο ότι ο ποιητής Ἀγγελος Σικελιανός χρησιμοποίησε τα σπαράγματα της σολώνειας Σαλαμίνας, για να ενσπείρει επαναστατικό πνεύμα στην κατοχική Ελλάδα (Σόλωνος Απόλογος, Ακριτικά, 1941-42). Στο 88 στίχων ποίημα υποτίθεται ότι μιλά ο γέροντας Σόλωνας νοσταλγώντας τον καιρό όπου υποκρίθηκε τον τρελό για χάρη της Σαλαμίνας («Κι α, χύσου πια απ' τον Ὀλυμπο/ ή απ' τα Τάρταρα ἔλα/ ιερή μεγάλη τρέλα,/ και πάρε μου το νου,/ και τη σοφία σπατάλα μου/ για μιαν αθάνατη ώρα,/ μιαν ώρα νικηφόρα/ σα να' ταν αλλουνού»). Και ο Γιώργος Γεραλής έχει γράψει ποίημα με τον τίτλο «Σόλων» αναφερόμενος στο γεγονός ότι υποκρίθηκε τον τρελό προκειμένου να ξεσηκώσει τους συμπολίτες του για την ανάκτηση της Σαλαμίνας («στοχάστηκε πως το πιο φρόνιμο θάταν η τρέλα»).

²³ (Κατά τον Bowra (*Αρχαία ελληνική λυρική ποίηση* τ. Α', σ. 229), ο Αλκαίος θέλει να περιμένει ωσότου η στρατιωτική κατάσταση αρχίσει να τον ευνοεί περισσότερο. Περιμένει δηλ. την κατάλληλη στιγμή για να επιβληθεί με τη δύναμη των όπλων.

αλλά ως καταστροφή της ομάδας του, που παραμερίστηκε, ενώ την ίδια ώρα ομολογεί πως είναι επωφελής για κάποιον άλλον, προσφέρει δόξα στον Πιττακό. Κι αυτός ακριβώς είναι ο λόγος για τον οποίον εύχεται την αποκήρυξη του εμφυλίου.

Η αντίληψη του Αλκαίου σχετικά με τον εμφύλιο πόλεμο επέζησε καθαρότερα σ' ένα άλλο ποίημα (απ.129, στ.14-20: «τον όρκο που δώσαμε τότε κανείς να μην πατήσει ... τους δυνάστες τούτους σκοτώνοντας, το λαό (δᾶμον) από λύπες να σώσουμε»), στο οποίο αναφέρει τον όρκο που πήρε ο ίδιος και οι σύντροφοί του προκειμένου να ανατρέψουν τους κυβερνώντες. Κι εδώ πρόκειται για επίθεση κατά του Πιττακού, ακριβώς μάλιστα γιατί παραβίασε τον όρκο της εταιρείας και εγκατέλειψε την ομάδα του Αλκαίου (στ.23-24: «καταπατάει τους όρκους και την πόλη κατατρώει παράνομα»). Η οργή εναντίον του έχει προκληθεί απ' αυτήν την προδοσία. Ο Αλκαίος στρέφεται κατά των τυράννων (επιτίθεται και στον Μυρσίλο), αλλά όχι κατά της τυραννίας ως θεσμού, όπως ο Σόλων. Μάλιστα με θλίψη παραδέχεται τη λαϊκή αποδοχή του Πιττακού σε άλλο (απ.348: «τον έστησαν τύραννο με λαϊκές επευφημίες μεγάλες» (έστάσαντο τύραννον), χωρίς να προσδιορίζεται το υποκείμενο, αλλά προφανώς ήταν όσοι είχαν δικαίωμα να εκλέξουν τον Πιττακό αισυμνήτη, ενδεχομένως και αριστοκράτες και κάποιοι από κατώτερες τάξεις. Και στον Αλκαίο η λ. *τύραννος* αποκτά (διαφορετικά) αρνητική σημασία, όντας ουσιαστικά ο δρων ενάντια στους «αγαθούς» (με την πολιτική έννοια).

Ο Αλκαίος απευθύνεται στον Πιττακό με αρκετά υβριστικά επίθετα, όπως: *κακοπατρίδας* (ταπεινής καταγωγής) (απ.348), πράγμα που δείχνει και την αριστοκρατική ιδεολογία του, *φύσγων*, «φαγός» (απ.129), *γάστρων* (κοιλαράς), *σαράπους* (απ.429) (λόγω πλατυποδίας)²⁴. Ίσως αυτές οι προσβλητικές εκφράσεις δεν αποδεικνύουν οτιδήποτε για τον Πιττακό (αφού για παράδειγμα ασφαλώς δεν ήταν ταπεινής καταγωγής, καθώς άλλωστε ήταν και εταίρος του Αλκαίου²⁵) παρά μόνον το θυμό και τα βίαια αισθήματα του Αλκαίου απέναντί του. Άλλωστε οι περισσότερες είναι συμβατικοί τύποι προσβολής. Μάλλον σ' αυτόν αναφέρεται και ο χαρακτηρισμός «πανούργα αλεπού» (απ.69, στ. 6-7: *ὁ δ' ὡς ἄλῳπα/ ποικ[ι]λόφρων*), που πάντως προδίδει το προσωπικό πάθος.

Ο Αλκαίος, λοιπόν, επιτίθεται σε συγκεκριμένα πρόσωπα, ενώ ο Σόλων επιτίθεται σε πολιτικές απόψεις ή αποδίδει κοινωνικές ευθύνες. Όταν, πάλι, ο Αλκαίος καταλογίζει ευθύνες στο λαό για τη στήριξη του στον Πιττακό, ο στόχος του είναι πάλι ο Πιττακός. Από την άλλη, ενώ ο Σόλωνας μιλά καλυμμένα και μεταφορικά για την επικείμενη τυραννίδα του Πεισίστρατου, ο Αλκαίος είναι ευθύβολος και επιτίθεται άμεσα στο στόχο.

²⁴ Ο Διογένης Λαέρτιος δίνει έναν κατάλογο υβριστικών επιθέτων που χρησιμοποιούσε ο Αλκαίος κατά του Πιττακού: *χειροπόδης* – για τα σκασμένα πόδια του, *γαύρηξ* – για το αλαζονικό ύφος, *ζοφοδορπίδας* – για τα μεταμεσονύκτια όργια, *ἀγάσυρτος* – για την ατημέλητη εμφάνιση.

²⁵ Ο πατέρας του Πιττακού ήταν θρακικής προέλευσης, πράγμα που συνέβαλε στην υποτίμηση της καταγωγής του, η μητέρα του όμως ήταν από αριστοκρατική οικογένεια. Ο Πιττακός παντρεύτηκε γυναίκα από το βασιλικό γένος των Πενθελιδών, το τελευταίο βασιλικό γένος της Μυτιλήνης, , κατά την παράδοση, καταγόταν από τον Ορέστη (όπως και σ' ένα ποίημά του αναφέρει ο Αλκαίος: απ.70, στ. 6: «με τους Ατρείδες συγγένεια έδεσε»). Λέγεται πάντως ότι η σύζυγος του Πιττακού φερόταν απέναντί του υπεροπτικά λόγω της καταγωγής της, πράγμα που, πάλι κατά τη παράδοση, οδήγησε τον Πιττακό να συστήνει «να πάρεις γυναίκα της σειράς σου».

Δεν είναι όμως λίγες οι φορές που μιλά αλληγορικά (ωστόσο μάλλον από την ποιητική ίσως και τη ρητορική ανάγκη της μεταφοράς παρά από ανάγκη συγκάλυψης): απ. 208: *ἄσυννέτημι τῶν ἀνέμων στάσιν ...* («Δεν καταλαβαίνω τους ανέμους που δέρονται. Χτυπά το κύμα απ' τη μια, ξεσπά το άλλο προς την άλλη και μες το καράβι μας το μαύρο παραδέρνουμε στη λαίλαπα ανάμεσα της θάλασσας σφιγμένοι. Πατάει το κατάρτι στο νερό και τα πανιά σχισμένα όλα, τρύπες μεγάλες, άνεμος, έρμαιο τα ξάρτια και το τιμόνι κι οι άγκυρες...»). Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι αυτό το ποίημα είναι αλληγορικό (με εξαιρετική δύναμη απεικόνισης και ρεαλιστική πειστικότητα), αφού ήδη οι αρχαίοι το παραδίδουν ανεπιφύλακτα.²⁶ Το ερώτημα που προκύπτει είναι ποιο ακριβώς είναι το υπονοούμενο σύμβολο. Άραγε η εικόνα του πλοίου σε καταιγίδα – εικόνα οικεία σε κάτοικο νησιού – εκπροσωπεί την πόλη ή απλώς την πολιτική μερίδα του Αλκαίου; Μοιάζει περισσότερο πιθανό να πρόκειται για το δεύτερο. Ο Αλκαίος γενικά φαίνεται να αγωνιά περισσότερο για τη μοίρα της ομάδας του (που αντιμετωπίζει αντίθετους ανέμους). Επιπλέον η λέξη *στάσιν* είναι χαρακτηριστική. Αντιπροσωπεύει τις αντιτιθέμενες κινήσεις των ανέμων. Αυτό είναι και το κέντρο της αλληγορίας, αφού αλλού η *στάσις* αντιπροσωπεύει τον εμφύλιο πόλεμο. Έτσι, οι *εταίροι* γίνονται το πλήρωμα του πλοίου και με τη συνεργασία τους προσπαθούν να σωθεί η *μέλαινα ναυς*.

Στο παρόμοια αλληγορικό ποίημα: απ. 6: *τόδ' αὖτε κῦμα ...* («τόνα κύμα σπρώχνει το άλλο, θα φέρει στην πόλη θρήνο πολύ, η θάλασσα τώρα μπαίνει στ' αμπάρι, τις τρύπες να φράξουμε όσο πιο γρήγορα και σε λιμάνι απάνεμο, προστάτη, να μπούμε, κανέναν μην πιάσει δισταγμού απραξία, δυσκολία μεγάλη μπροστά απειλεί, θυμηθείτε τα πόσα αντέξαμε πριν, τώρα ο καθένας γενναίος ας δείξει, δοξασμένους προγόνους που πήρε το χόμα, να μην τους ντροπιάσουμε») δεν φαίνεται να επιζητεί την ησυχία, παρά την ανάγκη για σύντομη στάση, για αναμονή. Ο Αλκαίος καλεί τους φίλους του σε πάλι, σε σύγκρουση – ουσιαστικά σε εμφύλιο.

Ο Αλκαίος είναι πράγματι έτοιμος να πάρει τα όπλα, τα όπλα που στολίζουν το σπίτι του και τον κάνουν περήφανο. Το ποίημά του *«μαρμαίρει δὲ μέγας δόμος»* (απ.140) είναι η περιγραφή της αρματωσιάς του σύμφωνα με το ομηρικό πρότυπο: «η μεγάλη αίθουσα αστράφτει από το χαλκό, από τον πόλεμο η στέγη είναι κατάκοσμη ολόκληρη». Θάλεγε κανείς ότι το σπίτι δεν είναι ένα ειρηνικό καταφύγιο, αλλά ακριβώς η έδρα του πολέμου, αφού ο ένοικος ή οι ένοικοί του διψούν γι' αυτόν, τον προσμένουν και προετοιμάζονται για τη μάχη. Υπάρχει μια κατάσταση αναμονής για να βρουν τα όπλα τον αληθινό προορισμό τους. Παραθέτει όλη τη σειρά των όπλων, τα ολόλαμπρα κράνη με τις αλογοουρές, τις περικνημίδες, τις κοίλες ασπίδες, τους

²⁶ Ο μεταγενέστερος συγγραφέας Ηράκλειτος μας πληροφορεί για το αλληγορικό του περιεχόμενο σχολιάζοντας ταυτόχρονα την αληθοφάνειά του: «ποιος δεν θα πίστευε πως πρόκειται για την εικόνα ανθρώπων που παραδέρνουν στη θάλασσα; Αλλά όχι, υποδηλώνεται ο Μυρσίλος και η ετοιμασία τυραννικής συνωμοσίας κατά των Μυτιληναίων». Ο H. Martin (*Alcaeus*, TWAS 210, 1972, σ. 27-28) θεωρεί ότι και μόνο το γεγονός ότι ο Ηράκλειτος είχε μπροστά του το σύνολο των στίχων των ποιημάτων του Αλκαίου, σε αντίθεση με τα αποσπάσματα που διαθέτουμε εμείς, αρκεί για να καταστήσει αξιόπιστη την άποψή του. Ο Καζάζης (ό.π., σ. 97), ακολουθώντας τον Page, θεωρεί ότι ο Αλκαίος είναι ο πρώτος που χρησιμοποίησε την εικόνα του πλοίου για να παρομοιάσει την πόλη, ο Bowra, (ό.π., σ. 230), το αμφισβητεί, λέει ότι το είχε χρησιμοποιήσει ο Αρχίλοχος στο απ.56 (αν και, κατά τη γνώμη μου, δεν πρόκειται για αναλογία με την πόλη). Ο Bowra επιπλέον (σ. 232) αρνείται να μιλήσει για αλληγορία, προτιμά τον όρο «ποιητική εικονογραφία, που δίνει ακρίβεια και ευφάνταστο νόημα σε γεγονότα, τα οποία ειδάλλως θα έμεναν ασαφή, αλλά δημιουργεί και ανάλογα συναισθήματα».

λιναρένιους θώρακες, τα σπαθιά και τις ζώνες. Αυτή η λίστα ωστόσο δεν περιλαμβάνει κάποιο *τηλέμαχον όπλον*, όπως το τόξο ή το δόρυ. Μ' αυτόν τον τρόπο ο Αλκαίος δηλώνει την αφοσίωσή του στον αριστοκρατικό τρόπο του μάχεσθαι, δηλαδή τη μάχη σώμα με σώμα: ο ηρωισμός και η πολεμική αρετή του ανδρός καθορίζουν το νικητή²⁷. Παρά αυτή την εικόνα, μαθαίνουμε από τον Στράβωνα, ο οποίος παραθέτει τους στίχους του Αλκαίου, ότι στη μάχη του Σίγειου «ο Αλκαίος σώθηκε, όχι όμως και τα όπλα του». Ίσως αυτό το δείγμα δειλίας μπορεί να ερμηνευτεί είτε λόγω του νεαρού τότε της ηλικίας του είτε με βάση τον πολιτικό του φανατισμό. Η επιβίωσή του εξυπηρετεί τον πολιτικό σκοπό του. Η αυτοθυσία του θα αποκτούσε αξία και νόημα μόνο στην περίπτωση που υπηρετούσε έναν πολιτικό σκοπό και όχι κατ' ανάγκην την πόλη ως σύνολο. Αυτή η άποψη επιβεβαιώνεται εν μέρει από το γεγονός ότι ο Αλκαίος στη διάρκεια της εξορίας του θέλησε να συνεργαστεί με τους Λυδούς, που επιδίωκαν να θέσουν υπό τον έλεγχό τους τη Λέσβο: «οι Λυδοί, τα δεινά μας λυπούμενοι, έδωσαν δυο χιλιάδες χρυσά μήπως μπορέσουμε στην ιερή μας πόλη να μπούμε» *Λυδοί μὲν έπασχάλαντες/ συμφώραισι δισχελίοις στάτηρας/ ἄμμ' ἔδωκαν ...* (απ.69), οδηγούμενος εκεί από καθαρά προσωπικά κίνητρα, χωρίς να μπορεί να δει τον απώτερο στόχο της Λυδίας είτε από αδυναμία είτε από αδιαφορία.

Σ' αντίθεση επίσης με τον Σόλωνα, δεν διακρίνει την ανθρώπινη ευθύνη στις ρίζες του εμφυλίου πολέμου ούτε μπορεί να αναγνωρίσει κοινωνικές αιτίες. Αντ' αυτού λέει: «κάποιος θεός ξεσήκωσε την εμφύλια έχθρα» (απ.70 «*τάν τις Όλυμπίων ἔνωρσε*»), ενώ στο απ.348 η πόλη βρίσκεται υπό την επίδραση ενός θεού (*πόλιος βαρυδαίμονος*), ο οποίος καθιστά τους πολίτες τρελούς τόσο ώστε να υποστηρίζουν τον Πιττακό. Η καταστροφή εξαρτάται από τη θέληση των θεών, το ίδιο και η λύση. Προσεύχεται, λοιπόν, στους θεούς και ζητεί από αυτούς εκδίκηση επί του Πιττακού: (απ.129, στ.10-14: «*την προσευχή μας ακούστε κι απ' τους μόχθους μας σώστε μας, κι απ' το διωγμό τον πικρό. Και του Ύρρα το γιο η οργή σας ας έρθει να διώξει*»).

Πιστεύει ή ίσως περισσότερο ελπίζει – στη θεϊκή τιμωρία, αλλά με διαφορετικό τρόπο σε σχέση με τον Σόλωνα. Ο Αλκαίος κινητοποιείται από το προσωπικό του πάθος ενάντια στους προσωπικούς του εχθρούς. Η τιμωρία δεν είναι μέρος μιας ηθικής αλυσίδας αιτίων και αιτιατών. Δεν είναι μια προειδοποίηση προς τους ενόχους. Είναι δίψα για εκδίκηση.

Σ' ένα ποίημα γραμμένο στην εξορία υποφέρει από την απομόνωσή του και την απομάκρυνσή του από την αγορά και τη βουλή. (απ.130: «*φτωχός ο δύστυχος και φουκαράς, περνά ζωή χωριάτικη, προσμένοντας ν' ακούσω της συνέλευσης τη σύγκληση και της βουλής τις αγορεύσεις*» ὁ *τάλαις ἐγὼ/ ζῶω μοῖραν ἔχων ἀγροῖωτίκαν/ ἰμέρρων ἀγόρας ἄκουσαι/ καρυζομένας Ώγεσιλαίδα/ καὶ βόλλας*) Μα αυτοί οι όροι δεν έχουν κάποιο δημοκρατικό υπόστρωμα. Θυμίζουν περισσότερο την ομηρική εκδοχή της συνέλευσης. Ο εξόριστος Αλκαίος αισθάνεται νοσταλγία για τη συνέλευση και το συμβούλιο, στα οποία μετείχε και ο ίδιος. Δεν είναι απλώς η φυσική επιθυμία ενός εξορίστου, είναι επίσης μια ένδειξη της αφοσίωσής του στις παλιές, καλές μέρες. Ο Αλκαίος αρνείται την παραχώρηση των προνομίων του, στα οποία αναφέρεται στο ποίημα (στ.5-6: «*προνόμια που είχαν ίσαμε τα γεράματά τους ο πατέρας και ο πατέρας του πατέρα μου*» *τὰ πάτηρ καὶ πάτερος πάτηρ καγγεγήρας' ἔχοντες*), που τώρα πέρασαν

²⁷ Βλ. και απ.427 «τα όπλα είναι άχρηστα, αν λείπει η γενναιότητα από αυτόν που τα φέρει».

σε πολίτες «αλληλοκάκους» (στ.7: «*ἀλληλοκάκων πολίταν*»): που πάνε να βγάλουν ο ένας το μάτι του άλλου).

Κι ακόμη οι λέξεις «δήμος» (*δῆμος*) και «λαός» που χρησιμοποιεί περισσότερο αναφέρονται στο «κόμμα» του (που έγινε αδύναμο και φτωχό) ή έστω και τη δική του τάξη, που ζημιώθηκε από την άνοδο στην εξουσία του Πιττακού (απ.70: «το λαό μας τον σπρώχνει στην ήττα και στον Πιττακό χαρίζει επάρατη δόξα»: *δαμον μεν εις ανυάταν άγων ...*, απ.129: «τους δυνάστες τούτους σκοτώνοντας το λαό από λύπες να σώσουμε»: *δῆμον ύπὲξ άχέων ρύεσθαι*).²⁸ Ο Αλκαίος έχει στο νου του την «εταιρεία» του, αλλά ενδεχομένως διευρύνει το ακροατήριο (άραγε και για πολιτικούς – θα λέγαμε ρητορικούς - λόγους;), παρά στο σύνολο των πολιτών, αν και ασφαλώς υπονοείται μια άνοδος του δήμου, που άλλωστε επέτρεψε και την τοποθέτηση του Πιττακού σε ρόλο αισυμνήτη. Το ακροατήριό του, άλλωστε δεν είναι ολόκληρο το σώμα των πολιτών, όπως στην περίπτωση του Σόλωνα, είναι ο περιορισμένος κύκλος των φίλων και των συντρόφων του, όπου επιδιώκει να βρει πρόθυμους υποστηρικτές και εξίσου φανατικούς ομοϊδεάτες. Κατ’ αντιστοιχίαν, η παρουσίαση των τραγουδιών του δε λαμβάνει χώρα στην αγορά ή στη συνέλευση αλλά στα σπίτια των φίλων του στη διάρκεια των συμποσίων.

Η ιδεολογία του Αλκαίου υπήρξε καθαρά αριστοκρατική. Τίποτε από τις μεταρρυθμιστικές ιδέες του Σόλωνα δεν βρισκόταν στο μυαλό του. Σ’ αντίθεση με τον Σόλωνα, η σκέψη του ήταν προσανατολισμένη στο παρελθόν. Ο αγώνας του ήταν για κληρονομικά προνόμια που έχασε. Γενικά, απέναντι στη νέα πολιτική κατάσταση αντιτάσσει το αριστοκρατικό του πιστεύω, βαθιά εμπεδωμένο και ατομικά προσανατολισμένο, σύμφωνα με τα ιδανικά των ευπατριδών.

Παρά τη στενότητα του κόσμου του, η ποίησή του πάντως επέζησε, γιατί, μεταξύ των άλλων, εκπορευόταν κατευθείαν από την καρδιά του και άγγιζε την καρδιά ακόμα και όσων δεν ανήκαν σ’ αυτόν.²⁹

Ο Αλκαίος ήταν ένας παθιασμένος άνθρωπος. Μ’ έναν τρόπο γι’ αυτό ήταν ποιητής. Είναι παθιασμένος σε όλα του τα ποιήματα, και τα πολιτικά και τα συμποτικά, και όλα τα άλλα. Αλλωστε ο χώρος του συμποσίου γίνεται χώρος πολιτικής και το κρασί είναι συχνά και γιατρικό, ίσως και για τις πολιτικές στενοχώριες, κι άλλοτε μοιάζει η υποχρεωτική κατάληξη μιας ευτυχούς πολιτικής συγκυρίας, όπως είναι ο θάνατος του Μυρσίλου, ένα είδος πολιτικής υποχρέωσης (απ.332: «τώρα πρέπει να μεθύσουμε, πίνοντας και πάνω από τις δυνάμεις μας, γιατί ο Μύρσιλος επιτέλους έφυγε από τη ζωή»³⁰). Έτσι, το κρασί μοιάζει σα να κυλά από το συμπόσιο στην πολιτική, να ενώνει τα στασιωτικά με τα συμποτικά ποιήματα.

²⁸ Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται και από τη χρήση της λ. «*λᾶος*» στο απ. 364 («η πενία είναι ακαταμάχητο κακό που δοκιμάζει το λαό μαζί με την αδελφή της την αμηχανία»), που μάλλον αναφέρεται στους «αγαθούς» που έχασαν την περιουσία τους και ενδεχομένως την εξουσία - και ο ποιητής πιθανότατα ανήκει σ’ αυτή την κατηγορία.

²⁹ Ο Οράτιος αναφέρεται στα σφοδρά του αισθήματα μάλλον με θαυμασμό: «Κι εσύ, Αλκαίε, χτυπώντας ρωμαλέα το χρυσό σου πλήκτρο, ψάλλεις τη σκληρή ζωή του πλοίου, της εξορίας και του πολέμου»

³⁰ Το ποίημα αυτό πάντως ενέπνευσε τον Λέσβιο παιδαγωγό Μίλτο Κουντουρά να γράψει ένα πεζοτράγουδο για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού από τη Λέσβο με τίτλο «Ο γυρισμός του

Ο Αλκαίος φαίνεται να απαντά άμεσα στα γεγονότα, να ανταποκρίνεται χωρίς να διυλίζει. Ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς, θεωρώντας ως κυριότερο χαρακτηριστικό των ποιημάτων του Αλκαίου το πολιτικό στοιχείο, γράφει πως, αν αφαιρέσεις το μέτρο από αυτά, μένει σκέτη πολιτική ρητορεία. Νομίζω πως δεν έχει δίκιο. Όχι απλώς γιατί δεν μπορείς να αφαιρέσεις την ποιητική φόρμα, αλλά και γιατί δεν είναι ο λόγος του σαν του Σόλωνα, κατά μια έννοια επιχειρηματολογημένος, ιδεολογικοποιημένος. Είναι γεμάτος πάθος και τύφλωση, προτροπές και επιθυμίες³¹.

Τα ποιήματά τους πάντως, τα τραγούδια τους, η μελωδική τους πειθώ διασταυρώνονται και συνομιλούν αντιθετικά. Η δίκαιη θάλασσα του Σόλωνα (γιατί ο Σόλωνας χαρακτηρίζει «δικαιοσύνη» την αδιατάρακτη θάλασσα³²), ταρασσεται από τους μανιασμένους ανέμους και τα κύματα που ξεσηκώνει το πάθος του Αλκαίου, η αμυντική του ασπίδα τάσσεται απέναντι στα λάμποντα όπλα του τα έτοιμα για μάχη, τα έτοιμα για νόημα.

Ο Σόλωνας κάνει μια ποίηση (ρητορικών) λόγων, ο Αλκαίος κάνει μια ποίηση δράσης. Ο Σόλωνας πείθει περισσότερο με τη λογική, ο Αλκαίος περισσότερο με το συναίσθημα. Ο Σόλωνας δρα κατευναστικά, ενδιαφέρεται για την ευνομία της πόλης, αίρεται πάνω από τις αντιμαχόμενες τάξεις, ο Αλκαίος ξεσηκωτικά, δεν είναι το σύνολο της πόλης που τον ενδιαφέρει, αλλά η δική του παράταξη (στασιωτικά εξάλλου ονομάζονται τα ποιήματά του). Ο Σόλωνας είναι αμυντικός, απολογητικός απέναντι στις αντιδράσεις, ο Αλκαίος είναι επιθετικός, εξαπολύει κατηγορίες και ύβρεις. Ο Σόλωνας χρησιμοποιεί περισσότερο το ποιητικό εγώ και το ήθος του λέγοντος, προβάλλει τον εαυτό του ως πρότυπο, ο Αλκαίος περισσότερο εκπροσωπεί μια ομάδα, εντάσσεται σ' ένα (στενό βέβαια) «εμείς». Από την άλλη, ο Αλκαίος γράφει πιο επικίνδυνη ποίηση, αφού στρέφεται κατά της εξουσίας.

Αλλά εντέλει ο Σόλωνας νικά και ο Αλκαίος χάνει όχι μόνο στον καιρό του και στους συγκαίρινούς του, αλλά και στη μάχη με το χρόνο, ίσως όμως ο Σόλωνας νικά ως πολιτικός (λόγω του μετρημένου νου και λόγου του) και ο Αλκαίος ως ποιητής (ακριβώς λόγω του παθιασμένου και παρορμητικού νου και λόγου του). Από μια άποψη θα λέγαμε ότι ο Σόλωνας είναι ο νόμος (η ευνομία;) και ο Αλκαίος η αταξία (η δυσνομία;). Η διαφορά τους φαίνεται και στο ποιητικό είδος που υπηρετούν, ο Σόλωνας κυρίως την ελεγεία (που κατά κανόνα δεν τραγουδιέται παρά απαγγέλλεται ρυθμικά, όπως ταιριάζει σε μια πρώιμη ρητορεία και αποτελεί παραινετικό είδος με χαρακτήρα συχνά διδακτικό), ο Αλκαίος τη μελική μονωδία, πάντα τραγουδισμένη με συνοδεία μουσικού οργάνου.

Κι ακόμη, σε αντίθεση με τον Αθηναίο πολιτικό, που δικαιώθηκε και αναγνωρίστηκε, ο αγώνας ο δικός του ήταν αποτυχημένος, χαμένος και με μια έννοια μάταιος, αφού

Αλκαίου» χρησιμοποιώντας ως σύμβολο την πτώση της τυραννίας του Μύρσιλου, με μότο το ποίημα του Αλκαίου: «... Ωκεανοί χαράς επλημμύρισαν τη ψυχή μου. Αδυνατώντας να συγκρατήσω τη σοβαρότητά μου θα χορέψω στεφανωμένος με κισσούς και θα κυλιστώ σε χώμ' αγαπημένο κραυγάζοντας «Απέθανε ο Μύρσιλος!...»

³¹ Ο Bowra (ό.π., σ. 220) τον θεωρεί έντονα κυκλοθυμικό, με δυναμική ιδιοσυγκρασία, εφόσον «διατρέχει όλη την κλίμακα τόνων από τη σεβάσμια μεγαλοπρέπεια έως το χυδαίο υβρεολόγιο», ακόμη και στο ίδιο ποίημα.

³² Απ. 12W. Βλ. και υποσημ. 12

εκπροσωπούσε το παλιό (την παλιά αριστοκρατία με τους δικούς της κώδικες). Ο Σόλωνας ήταν ίσως μπροστά από την εποχή του, και πάντως μέσα σ' αυτήν, ο Αλκαίος διψούσε για ένα τελειωμένο κρασί ή ίσως έπινε τις τελευταίες γουλιές από το πιθάρι, που δεν επρόκειτο να γεμίσει ποτέ ξανά.